Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (antroji kolegija) SPRENDIMAS

2018 m. lapkričio 7 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Direktyva 92/43/EEB – Natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsauga – Specialios saugomos teritorijos – 6 straipsnis – Tinkamas plano ar projekto poveikio teritorijai įvertinimas – Nacionalinė azoto nuosėdų kiekio mažinimo programa – Sąvokos „projektas“ ir „tinkamas poveikio įvertinimas“ – Tokias nuosėdas sukeliančioms žemės ūkio valdoms išduodamų individualių leidimų bendras išankstinis vertinimas“

Sujungtose bylose C-293/17 ir C-294/17

dėl 2017 m. gegužės 17 d. *Raad van State* (Valstybės Taryba, Nyderlandai) sprendimais, kuriuos Teisingumo Teismas gavo 2017 m. gegužės 22 d., pagal SESV 267 straipsnį pateiktų prašymų priimti prejudicinį sprendimą bylose

Coöperatie Mobilisation for the Environment UA,

Vereniging Leefmilieu

prieš

College van gedeputeerde staten van Limburg,

College van gedeputeerde staten van Gelderland,

dalyvaujant:

G. H. Wildenbeest,

Maatschap Smeets,

Maatschap Lintzen-Crooijmans,

W. A. H. Corstjens (C-293/17),

ir

Stichting Werkgroep Behoud de Peel

prieš

College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant,

* Proceso kalba: nyderlandų.

dalyvaujant:

Maatschap Gebr. Lammers,

Landbouwbedrijf Swinkels,

Pluimveehouderij Van Diepen VOF,

Vermeerderingsbedrijf Engelen,

Limburglaan Varkenshouderij BV,

Madou Agro Varkens CV (C-294/17),

TEISINGUMO TEISMAS (antroji kolegija),

kurį sudaro antrosios kolegijos pirmininkės pareigas einanti trečiosios kolegijos pirmininkė A. Prechal, teisėjai C. Toader (pranešėja) ir A. Rosas,

generalinė advokatė J. Kokott,

posėdžio sekretorė C. Strömholm, administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2018 m. gegužės 3 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* ir *Vereniging Leefmilieu*, atstovaujamų patarėjų V. Wösten ir A. van den Burg,

– *Stichting Werkgroep Behoud de Peel*, atstovaujamo patarėjo A. K. M. van Hoof,

– *College van gedeputeerde staten van Limburg*, *College van gedeputeerde staten van Gelderland* ir *College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant*, atstovaujamų advokato H. J. M. Besselink,

– Nyderlandų vyriausybės, atstovaujamos M. K. Bulterman, C. S. Schillemans ir P. P. Huurnink,

– Danijos vyriausybės, atstovaujamos J. Nymann-Lindegren, M. S. Wolff ir P.Z. L. Ngo, L. Ngo,

– Europos Komisijos, atstovaujamos E. Manhaeve, C. Hermes ir C. Zadra,

susipažinęs su 2018 m. liepos 25 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymai priimti prejudicinį sprendimą pateikti dėl 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, 1992, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102, klaidų ištaisymas OL L 81, 2015, p. 5; toliau – Buveinių direktyva) 6 straipsnio išaiškinimo.

2 Šie prašymai pateikti nagrinėjant *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* bei *Vereniging Leefmilieu* ginčą su *College van gedeputeerde staten van Limburg* (Limburgo provincijos vyriausybė, Nyderlandai) ir *College van gedeputeerde staten van Gelderland* (Gelderlando provincijos vyriausybė, Nyderlandai) (byla C-293/17), taip pat *Stichting Behoud Peel Werkgroep* ir *College van gedeputeerde staten van Noord-Brabant* (Šiaurės Brabanto provincijos vyriausybė, Nyderlandai) ginčą (byla C-294/17) dėl leidimų vykdyti žemės ūkio veiklą, sukeliančią azoto nuosėdas Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijose, išdavimo tvarkos.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

3 Buveinių direktyvos 10 konstatuojamoje dalyje nurodyta:

„kadangi būtina tinkamai įvertinti bet kurį planą ar programą, kuri galėtų turėti reikšmingą poveikį esamos ar ateityje numatytos įsteigti saugomos teritorijos apsaugos tikslams.“

4 Šios direktyvos 1 straipsnyje nustatyta:

„Šioje direktyvoje:

<…>

e) *natūralios buveinės apsaugos būklė* reiškia poveikių natūralioms buveinėms ir joms tipiškoms rūšims visumą, kuri gali turėti ilgalaikį poveikį jų natūraliam paplitimui, struktūrai ir funkcijoms bei joms tipiškų rūšių ilgalaikiam išlikimui 2 straipsnyje nurodytoje teritorijoje.

Natūralios buveinės apsaugos būklė laikoma „palankia“, kai:

– jos natūralus paplitimo arealas ir jos padengiami plotai tame areale yra stabilūs arba didėja,

ir

– egzistuoja ir tikėtina, kad ateityje neišnyks jos ilgalaikiam palaikymui būtina specifinė struktūra ir funkcijos,

<…>

l) *speciali saugoma teritorija* – tai Bendrijos svarbos teritorija, kurią valstybės narės įsteigė įstatymu, administraciniu aktu ir (arba) sutartimi ir kurioje yra taikomos būtinos apsaugos priemonės, skirtos palaikyti ar atstatyti [atkurti] natūralių buveinių ir (ar) rūšių, kurioms teritorija yra įsteigta, palankią apsaugos būklę bei populiacijas;

<…>“

5 Šios direktyvos 2 straipsnyje nurodyta:

„1. Šios direktyvos tikslas – padėti užtikrinti biologinę įvairovę, apsaugant natūralias buveines ir laukinę fauną bei florą europinėje valstybių narių, kurioms taikoma Sutartis, teritorijoje.

2. Priemonės, kurių imamasi pagal šią direktyvą, turi palaikyti ar atstatyti [atkurti] palankią Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros rūšių apsaugos būklę.

3. Taikant priemones pagal šią direktyvą, atsižvelgiama į ekonominius, socialinius ir kultūrinius reikalavimus bei regionines ir vietines charakteristikas.“

6 Buveinių direktyvos 3 straipsnio 1 dalis suformuluota taip:

„Natura 2000 pavadinimu kuriamas vieningas specialių saugomų teritorijų Europos ekologinis tinklas. Šis tinklas, sudarytas iš teritorijų, kuriose yra į I priedą įrašyti natūralių buveinių tipai ir į II priedą įrašytų rūšių buveinės, sudaro galimybę palaikyti, o kur reikia ir atstatyti [atkurti] iki palankios apsaugos būklės natūralių buveinių tipus ir rūšių buveines jų natūraliame paplitimo areale.

<…>“

7 Šios direktyvos 6 straipsnyje nustatyta:

„1. Specialioms saugomoms teritorijoms valstybės narės nustato būtinas apsaugos priemones, tarp jų, jei reikia, atitinkamus tvarkymo planus, parengtus specialiai šioms teritorijoms ar integruotus į kitus plėtros planus, ir atitinkamas įstatymais nustatytas, administracines arba sutartyje numatytas priemones, kurios atitinka teritorijoje esančių į I priedą įtrauktų natūralių buveinių tipų ir į II priedą įtrauktų rūšių ekologinius reikalavimus.

2. Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamos specialiose saugomose teritorijose išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, o taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdymo, jei toks trikdymas galėtų būti reikšmingas šios direktyvos tikslų atžvilgiu.

3. Bet kokiems planams ir projektams, tiesiogiai nesusijusiems arba nebūtiniems teritorijos tvarkymui, bet galintiems ją reikšmingai paveikti individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais, turi būti atliekamas [tinkamas] jų galimo poveikio teritorijai įvertinimas [atsižvelgiant į tos teritorijos apsaugos tikslus]. Atsižvelgiant į poveikio teritorijai įvertinimo išvadas ir remiantis 4 dalies nuostatomis, kompetentingos nacionalinės institucijos pritaria planui ar projektui tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks nagrinėjamos teritorijos vientisum[o] ir, jei reikia, išsiaiškinusios plačiosios visuomenės nuomonę.

4. Jei, nepaisant poveikio teritorijai neigiamo įvertinimo ir nesant kitų alternatyvių sprendimų, šis planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių [privalomųjų] svarbesnio viešojo intereso priežasčių, tarp jų ir socialinio ar ekonominio pobūdžio, valstybė narė imasi visų kompensacinių priemonių, būtinų bendram Natura 2000 vientisumui apsaugoti. Apie patvirtintas kompensacines priemones ji praneša Komisijai.

Kai atitinkamoje teritorijoje yra prioritetinis natūralių buveinių tipas ir (arba) prioritetinė rūšis, vieninteliai argumentai, kuriuos galima pateikti, yra argumentai, susiję su žmonių sveikata ar sauga, su labai svarbiomis aplinkai palankiomis pasekmėmis arba kitomis, Komisijos nuomone, įpareigojančiomis priežastimis neatsižvelgti į visuomenės interesus.“

8 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, 1985, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248) galiojo prieš 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/92/ES dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 26, 2012, p. 1, toliau – PAV direktyva).

9 PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punkte, kurio formuluotė sutampa su Direktyvos 85/337 1 straipsnio 2 dalies formuluote, sąvoka „projektas“ apibrėžta kaip „statybos darbai bei kitų objektų ar veiklos planų įgyvendinimas“ arba kaip „kitokie įsikišimai į natūralią aplinką ir gamtovaizdį, įskaitant mineralinių išteklių gavybą“.

Nyderlandų teisė

10 Iki 2017 m. sausio 1 d. galiojusio *Natuurbeschermingswet 1998* (1998 m. Gamtos apsaugos įstatymas, *Stb*. 1998, Nr. 403, toliau – *Nbw 1998*) 1 straipsnyje nustatyta:

„Šiame įstatyme ir juo vadovaujantis priimtose nuostatose vartojamų terminų apibrėžtys:

<…>

m: „esamas naudojimas“ – naudojimas, apie kurį 2010 m. kovo 31 d. kompetentinga institucija žinojo arba pagrįstai galėjo žinoti.“

11 Šio įstatymo 19d straipsnio 1 ir 3 dalyse nustatyta:

„1. Draudžiama įgyvendinti projektus arba vykdyti kitokią veiklą neturint provincijos vyriausybės leidimo ar pažeidžiant tokiame leidime nustatytas sąlygas ir ribojimus <…>, jei dėl šių projektų ar kitokios veiklos, atsižvelgiant į apsaugos tikslus, <…> gali pablogėti natūralių buveinių ir rūšių buveinių, kurioms skirta atitinkama teritorija, būklė arba joms gali būti padarytas didelis neigiamas poveikis.

<…>

3. 1 dalyje nustatytas draudimas netaikomas esamam naudojimui, išskyrus atvejus, kai toks naudojimas yra projektas, tiesiogiai nesusijęs su „Natura 2000“ teritorijos tvarkymu ar nebūtinas, bet individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais gali reikšmingai paveikti atitinkamą „Natura 2000“ teritoriją.“

12 Šio įstatymo 19f straipsnio 1 dalyje nurodyta:

„Dėl projektų, dėl kurių regiono vyriausybė turi priimti sprendimą dėl prašymo išduoti leidimą, kaip tai suprantama pagal 19d straipsnio 1 dalį, ir kurie nėra tiesiogiai susiję su „Natura 2000“ teritorijos tvarkymu ar būtini, bet individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais gali reikšmingai paveikti šią teritoriją, prieš provincijos institucijoms priimant sprendimą, leidimo prašantis asmuo turi atlikti poveikio šiai teritorijai tinkamą vertinimą, atsižvelgdamas į teritorijos <…> apsaugos tikslus.“

13 *Nbw 1998* 19g straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Jei pagal 19f straipsnio 1 dalį reikalaujama atlikti tinkamą poveikio įvertinimą, leidimas, kaip jis suprantamas pagal 19d straipsnio 1 dalį, gali būti išduodamas tik tuomet, kai provincijos vyriausybė, remdamasi tinkamu poveikio įvertinimu, įsitikino, kad nebus paveiktos teritorijos gamtinės savybės.“

14 Šio įstatymo 19kg straipsnio 1, 2 ir 5 dalyse nurodyta:

„1. [Kompetentingi ministrai] <…> parengia programą, skirtą azoto nuosėdų kiekiui sumažinti tam tikrose „Natura 2000“ teritorijose ir taip per numatytą laikotarpį išsaugoti šiose teritorijose esančias azotui jaurias buveines.

2. Programos tikslas – plataus užmojo ir realistiškas – sumažinti azoto nuosėdų, atsirandančių iš Nyderlandų teritorijoje esančių šaltinių, kiekį.

<…>

5. Programa rengiama bent kartą per šešerius metus ir galioja šešerius metus.“

15 Šio įstatymo 19kh straipsnio 1, 7 ir 9 dalyse numatyta:

„1. 19 kg straipsnyje nurodytoje programoje turi būti apibūdinti ar nurodyti šie su atitinkama „Natura 2000“ teritorija susiję veiksniai:

a. azoto nuosėdų kiekis programos galiojimo laikotarpio pradžioje <…>

b. numatomi savaiminiai pokyčiai, galintys sukelti azoto teršalų išmetimą dėl a punkte nurodytų veiksnių, ir šių pokyčių poveikis azoto nuosėdų kiekiui atitinkamose teritorijose;

c. priemonės, kurių imtasi arba bus imamasi norint sumažinti azoto nuosėdų kiekį arba kitaip prisidėti siekiant azotui jautrių buveinių geros apsaugos būklės, ir numatomas šių priemonių poveikis azoto nuosėdų kiekiui ar geros apsaugos būklės siekiamybei atitinkamose teritorijose;

<…>

e. tikslai, susiję su azoto nuosėdų kiekiu <…>

f. ataskaitų teikimo būdas ir dažnumas <…>

g. priemonės, kurių imtasi arba bus imamasi norint pasiekti programoje nurodytose „Natura 2000“ teritorijose esančių azotui jautrių buveinių apsaugos tikslus;

h. kiekvienoje į programą įtrauktoje „Natura 2000“ teritorijoje atlikto vertinimo, kiek c ir g punktuose nurodytos priemonės, atsižvelgiant į bendrą tikėtiną azoto nuosėdų kiekio pokytį, ypač į bendrą šių nuosėdų kiekį, kaip tai suprantama pagal 7 ir 9 dalis, ir į su ekonomikos augimu siejamas ribas,
   1. padeda pasiekti azotui jautrių buveinių atitinkamoje teritorijoje apsaugos tikslus;
   2. padeda išvengti atitinkamoje teritorijoje esančių natūralių buveinių ir rūšių buveinių būklės blogėjimo;
   3. užkerta kelią veiksnių, trikdančių rūšis, kurių apsaugai ši teritorija buvo įsteigta, atsiradimui, kiek šie veiksniai gali turėti reikšmingą poveikį, atsižvelgiant į atitinkamos teritorijos apsaugos tikslus; ir
   4. nekliudo pasiekti atitinkamos teritorijos apsaugos tikslų, nesusijusių su azotui jautriomis buveinėmis.

<…>

7. 19d straipsnio 1 dalyje įtvirtintas su „Natura 2000“ teritorijomis susijęs draudimas netaikomas projektui ar kitai veiklai, atitinkantiems visas šias sąlygas:

a. projektas arba veikla:
   1° atitinkamoje „Natura 2000“ teritorijoje esančiose azotui jautriose buveinėse sukelia azoto nuosėdas, kurios atskirai arba, jei projektą arba veiklą vykdo įmonė, kaip apibrėžta *Wet milieubeheer* [(Aplinkos politikos įstatymas] 1.1 straipsnio 3 dalyje, kartu su kitais tos pačios įmonės vykdomais projektais ar veikla per galiojimo laikotarpį neviršija bendrąja administracine priemone nustatytos vertės; arba

   <…>

b. be azoto nuosėdų, atitinkamoje „Natura 2000“ teritorijoje nesukelia kitų pasekmių, kurios, atsižvelgiant į apsaugos tikslus, gali pabloginti „Natura 2000“ teritorijoje esančių natūralių buveinių ir rūšių buveinių būklę arba gerokai sutrikdyti rūšis, kurių apsaugai teritorija buvo įsteigta.

<…>

9. Priimdama sprendimą pagal 19 km straipsnio 1 dalį, kompetentinga institucija neatsižvelgia į azoto nuosėdas, „Natura 2000“ teritorijoje esančiose azotui jautriose buveinėse atsiradusias dėl projekto arba kitos veiklos, jei šios azoto nuosėdos neviršija 7 dalies a punkte nurodytos ribos arba jei projektas arba veikla vykdomi didesniu atstumu, nei nustatytasis 7 dalies a punkte.“

16 *Nbw 1998* 19km straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Administracinė institucija, kompetentinga priimti sprendimą, gali nustatyti <…> su ekonomikos augimu siejamas ribas į programą įtrauktai „Natura 2000“ teritorijai:

<…>

b. 19d straipsnio 1 dalyje nurodytame leidime;

<…>“

17 *Besluit grenswaarden programmatische aanpak stikstof* (Nutarimas dėl azoto nuosėdų ribinių verčių taikant programinį metodą, *Stb*. 2015, Nr. 227) 2 straipsnyje nustatyta:

„1. [*Nbw 1998*] 19kh straipsnio 7 dalies a punkto 1 papunktyje nurodytas kiekis yra 1 mol vienam hektarui per metus.

<…>

3. Nukrypstant nuo 1 dalies, [*Nbw 1998*] 19kh straipsnio 7 dalies a punkto 1 papunktyje nurodytas kiekis projektui ar kitai veiklai, kurie nėra projektas ar kita veikla pagal šio įstatymo 19kn straipsnio 1 dalį, yra 0,05 mol vienam hektarui per metus, kol taikant skaičiavimo modelį <…> matyti, kad atitinkamoje „Natura 2000“ teritorijoje esančiose azotui jautriose buveinėse neišnaudoto leistino nuosėdų kiekio vienam hektarui lieka 5 % arba mažiau.“

18 *Regeling programmatische aanpak stikstof* (Reglamentas dėl azoto nuosėdų mažinimo programinio metodo, *Stcrt*. 2015, Nr. 16320, toliau – APM reglamentas) 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Siekiant nustatyti, ar projektas arba kita veikla, kaip apibrėžta [*Nbw 1998*] 19d straipsnio 1 dalyje, dėl sukeliamų azoto nuosėdų gali pabloginti „Natura 2000“ teritorijoje esančios azotui jautrios buveinės būklę arba ją labai sutrikdyti, azoto nuosėdų kiekis skaičiuojamas naudojant programinę įrangą *Aerius Calculator*.

<…>“

19 Šio reglamento 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Kompetentinga institucija, naudodamasi programine įranga *Aerius Calculator*, nustato su ekonomikos augimu siejamas ribas, taikytinas sprendime išduoti leidimą.“

20 Remiantis šio reglamento 7 straipsnio 1 dalimi, programinė įranga *Aerius Register* yra priemonė, skirta registruoti duomenims apie debetą, kreditą ir sukauptą rezervą, atsižvelgiant į su ekonomikos augimu siejamas ribas, taip pat duomenims apie projektus ir kitą veiklą, kuriems taikoma pareiga pranešti.

21 APM reglamento 8 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Bet kuris asmuo, ketinantis įgyvendinti projektą arba imtis kitos veiklos, kuriai taikomas *Nbw 1998* 19kh straipsnio 7 dalies a punkto 1 papunktis, apie tai praneša bent prieš keturias savaites, bet ne daugiau kaip prieš dvejus metus iki projekto ar veiklos pradžios, kai įvykdytos visos šios sąlygos:

a. 1° Projektas ar kita veikla susijusi su žemės ūkio įmonės, kaip ji suprantama pagal Aplinkos politikos įstatymo 1.1 straipsnio 3 dalį, statyba, pertvarka ar plėtra <…>

<…>

b. projektas ar kita veikla sukelia azoto nuosėdas „Natura 2000“ esančioje azotui jautrioje buveinėje, kurių kiekis viršija 0,05 mol vienam hektarui per metus.

<…>“

22 *Wet natuurbescherming* (Gamtos apsaugos įstatymas, *Stb*. 2016, Nr. 34, toliau – *Wnb*), įsigaliojusio 2017 m. sausio 1 d., 2.4 straipsnyje nustatyta:

„1. Kai tai būtina atsižvelgiant į tikslą išsaugoti „Natura 2000“ teritoriją, regioninė vyriausybė asmenims, atitinkamame regione vykdantiems veiklą [kaip ji suprantama pagal *Nbw 1998* 19d straipsnio 1 dalį] arba ketinantiems ją vykdyti, gali nustatyti tokius įpareigojimus:

a. pateikti informaciją apie veiklą;

b. imtis būtinų prevencijos ar sanavimo priemonių;

c. vykdyti šią veiklą laikantis ją reglamentuojančių nuostatų arba

d. nevykdyti veiklos ar ją nutraukti.

2. Jei siekiant apsaugoti „Natura 2000“ teritoriją būtina nedelsiant įgyvendinti sprendimą, priimtą pagal 1 dalį, regioninė vyriausybė gali apie sprendimą asmeniui, vykdančiam veiklą arba ketinančiam ją vykdyti, pranešti žodžiu. Regioninė vyriausybė kuo greičiau išdėsto sprendimą raštu ir išsiunčia arba perduoda jį suinteresuotiesiems asmenims.

<…>

4. Draudžiama nesilaikyti šio straipsnio 1 ar 3 dalyse įtvirtintų įpareigojimų.“

23 *Wnb* 2.7 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Išskyrus atvejus, kai regioninė vyriausybė išdavė leidimą, draudžiama įgyvendinti projektus ar vykdyti kitokią veiklą, kuri, atsižvelgiant į nustatytus „Natura 2000“ teritorijos apsaugos tikslus, gali pabloginti natūralių buveinių ir rūšių buveinių būklę šioje teritorijoje arba turėti didelį neigiamą poveikį rūšims, kurių apsaugai ši teritorija buvo įsteigta.“

24 Šio įstatymo 2.9 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta:

„3. 2.7 straipsnyje nurodytas draudimas netaikomas projektams ir veiklai, priskiriamiems prie projektų ir kitos veiklos kategorijų, regiono tarybos nurodytų teisės aktuose, jei įgyvendinant atitinkamą projektą ar vykdant veiklą laikomasi reglamente arba taikant reglamentą nustatytų taisyklių.

<…>

4. Pagal 3 dalį gali būti įtvirtintos tik šios kategorijos:

a. projektų kategorijos, kaip apibrėžta 2.7 straipsnio 3 dalies a punkte, dėl kurių, remiantis objektyviais duomenimis, iškart galima atmesti galimybę, kad jie vieni ar kartu su kitais planais arba projektais galėtų pakenkti „Natura 2000“ teritorijos gamtinėms savybėms;

b. kitos veiklos kategorijos, kaip apibrėžta 2.7 straipsnio 3 dalies b punkte, dėl kurių iškart atsižvelgiama į pasekmes, kurių, atsižvelgiant į „Natura 2000“ teritorijos apsaugos tikslus, jos gali turėti atitinkamoje teritorijoje.“

25 Gelderlando provincijos vyriausybės nutarimo dėl aplinkos 3.7.8.1 straipsnyje ir Limburgo provincijos vyriausybės nutarimo dėl aplinkos 3.2.1 straipsnyje, įsigaliojusiuose atitinkamai 2017 m. vasario 3 d. ir 2017 m. balandžio 26 d., numatyta, kad *Wnb* 2.7 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas netaikomas „gyvulių ganymo“ ir „tręšimo paskleidžiant trąšas ant dirvos arba įkasant į dirvą“ projektams.

Pagrindinės bylos ir prejudiciniai klausimai

Bendri svarstymai dėl bylų C-293/17 ir C-294/17

26 Pagrindinės bylos susijusios su leidimų vykdyti azoto nuosėdas sukeliančią žemės ūkio veiklą pagal Buveinių direktyvą saugomose teritorijose išdavimo tvarka.

27 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad 118 iš 162 Nyderlanduose įsteigtų „Natura 2000“ teritorijų kyla per didelio azoto nuosėdų kiekio, kurio pagrindinis šaltinis nacionalinėje teritorijoje yra gyvulių auginimas, problema.

28 Šis teismas pažymi, kad pernelyg didelis azoto nuosėdų kiekis yra problema siekiant azotui jautrių gamtos išteklių „Natura 2000“ teritorijose apsaugos tikslų. Konkrečiai kalbant, dėl didelio nuosėdų kiekio susidaro azoto sluoksnis ir taip daugelyje regionų gerokai viršijamos nuosėdų kiekio vertės, kurios laikomos kritinėmis tam tikriems buveinių tipams. Kritinio nuosėdų kiekio viršijimas reiškia, kad nebegalima iš anksto atmesti galimybės, jog egzistuoja grėsmė, kad buveinių tipų būklę neigiamai paveiks azoto nuosėdų sukeliamas rūgštėjimas ir (arba) eutrofikacija.

29 Šis teismas pažymi, kad Nyderlandai parengė programinį metodą, siekdami išspręsti per didelio azoto nuosėdų kiekio gamtos vietovėse problemą. *Programma Aanpak Stikstof 2015–2021* (2015–2021 m. azoto nuosėdų kiekio mažinimo programa, toliau – PAS), įsigaliojusi 2015 m. liepos 1 d., grindžiama šiuo požiūriu.

30 PAS siekiama dviejų tikslų. Pirma, išsaugoti ir prireikus atkurti „Natura 2000“ teritorijas, kurių sąrašas pateiktas šioje programoje, norint pasiekti gerą apsaugos lygį nacionaliniu mastu, ir, antra, leisti toliau vykdyti arba plėtoti azoto nuosėdas sukeliančią ekonominę veiklą šiose teritorijose. Ši programa taip pat grindžiama prielaida, kad azoto nuosėdų kiekis sumažės ir pusė šio sumažėjusio kiekio sudarys „nuosėdų kiekio“ ribas, skirtas naujai ekonominei veiklai.

31 PAS pagrindinis metodas grindžiamas nuosėdų kritinių verčių nustatymu kiekvienai „Natura 2000“ teritorijai ir nustatytiems buveinių tipams. Šios nuosėdų kritinės vertės yra ribos, kurias viršijus kyla grėsmė, kad buveinės būklę reikšmingai paveiks azoto nuosėdų sukelta tarša ar rūgštinimas.

32 Kiekviena PAS nurodyta „Natura 2000“ teritorija yra analizuojama atskirai. Ši visoje teritorijoje ir kiekviename hektare atliekama analizė kartu su įgyvendinant PAS atliekamu poveikio įvertinimu yra „tinkamas poveikio įvertinimas“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį.

Nuo pat įsigaliojimo dienos PAS ir ją įgyvendinant atliekamu tinkamu poveikio įvertinimu, taip pat su šia programa susijusiais teisės aktais galima remtis išduodant leidimus vykdyti azoto nuosėdas sukeliančią veiklą.

33 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškina, kad PAS taip pat apima konkrečiai teritorijai skirtas sanavimo priemones, kaip antai hidrologines priemones ir papildomas apželdinimo priemones, taip pat priemones nuosėdoms sumažinti jų susidarymo vietoje, pavyzdžiui, susijusias su tvartais, mažai teršalų išskiriančių trąšų naudojimu, šėrimu ir administravimu. Šios priemonės padeda numatyti didesnį gamtos atsparumą ir dar labiau sumažėjusį azoto nuosėdų kiekį, palyginti su sumažėjimu taikant išorės priemones, kurios patvirtintos atskirai nuo PAS ir dėl kurių taip pat sumažėja nuosėdų kiekis.

34 Šis teismas taip pat teigia, kad, kiek tai susiję su leidimų išdavimo procedūra, su PAS susijusiuose teisės aktuose išskiriamos trys projektų kategorijos: pirma, pareiga gauti leidimą netaikoma projektams ir kitiems veiksmams, sukeliantiems azoto nuosėdas, kurių kiekis neviršija 0,05 mol N / ha per metus. Antra, projektams ir kitiems veiksmams, sukeliantiems azoto nuosėdas, kurių kiekis viršija 0,05 mol N / ha per metus, bet neviršija 1 mol N / ha per metus, išankstinio leidimo nereikia, tačiau apie juos privaloma pranešti. Trečia, projektams ir kitiems veiksmams, sukeliantiems azoto nuosėdas, kurių kiekis viršija 1 mol N / ha per metus, privaloma gauti leidimą.

35 Pastaruoju atveju institucija, į kurią kreiptasi, turi įvertinti, ar dėl veiklos, dėl kurios pateiktas prašymas, padidės azoto nuosėdų kiekis. Šiuo klausimu lemiamas veiksnys yra tai, ar dėl naujo projekto arba naujos veiklos padidės nuosėdų kiekis, palyginti su kiekiu, buvusiu prieš išduodant leidimą, arba su didžiausiu faktiniu kiekiu, atsiradusiu laikotarpiu nuo 2012 m. sausio 1 d. iki 2014 m. gruodžio 31 d. Jei ketinamas įgyvendinti projektas arba veikla nepadidina azoto nuosėdų kiekio, institucija gali išduoti leidimą pagal *Nbw 1998*, remdamasi tinkamu poveikio įvertinimu, kuriuo grindžiama PAS. Tokiu atveju nuosėdos, sukeltos ketinamo vykdyti projekto ar veiklos, taip pat įtraukiamos į analizę atliekant šį tinkamą poveikio įvertinimą. Jei šis projektas arba veikla padidina azoto nuosėdų kiekį, kompetentinga institucija gali išduoti leidimą, jei tam numatytos su ekonomikos augimu siejamos ribos.

36 Šių priemonių poveikio apskaičiavimas parodė, kad azoto nuosėdų kiekis iki 2020 m. sumažės maždaug 13,4 kt per metus (palyginti su padėtimi, kuri susiklostytų, jei PAS nebūtų įgyvendinama). Atsargumo sumetimais, atliekant skaičiavimus pagal PAS, atsižvelgiama tik į 6,4 kt per metus. Kalbant apie su ekonomikos augimu siejamas ribas, pasakytina, kad per pirmuosius trejus PAS įgyvendinimo metus leidžiama išnaudoti ne daugiau kaip 60 % šio kiekio, o per kitą jos galiojimo laikotarpio pusę – 40 %.

37 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat nurodo, kad, siekdamos nustatyti dabartines azoto nuosėdas, stebėti jų pokyčius ir apibrėžti leidimų išdavimo tvarką, kompetentingos institucijos sukūrė priemones, tarp kurių, be kita ko, yra programinė įranga *Aerius*, kurią galima rasti interneto svetainėje www.aerius.nl.

38 Vienas iš šešių šios programinės įrangos modulių *Aerius Calculator* leidžia iš dalies automatizuoti sprendimo priėmimo procesą. Jis apskaičiuoja azoto nuosėdų kiekį iš šaltinių, kuriuos vartotojas įveda į sistemą, ir yra naudojamas norint nustatyti, ar projektas arba veikla dėl azoto nuosėdų gali pabloginti „Natura 2000“ teritorijoje esančios azotui jautrios buveinės būklę arba ją reikšmingai sutrikdyti. Be to, jame nuolat įrašomos nuosėdų kiekio ribos ir su ekonomikos augimu siejamos ribos kiekvienoje teritorijoje, kuriai taikoma PAS.

39 Galiausiai, jeigu pagal stebėsenos programą būtų būtina, PAS numatytas priemones nuosėdoms sumažinti jų susidarymo vietoje ir sanavimo priemones galima pakeisti kitomis, įtraukti naujų priemonių ir koreguoti nustatytas su ekonomikos augimu siejamas ribas.

Byla C-294/17

40 2015 m. gruodžio 14 d. Šiaurės Brabanto provincijos vyriausybė išdavė šešis leidimus įsteigti arba išplėsti žemės ūkio valdas, kurių veikla sukelia azoto nuosėdas pirmiausia „Natura 2000“ teritorijose *Groote Peel* ir *Deurnsche Peel & Mariapeel*. Šios teritorijos įsteigtos dėl aukštapelkių, kurios yra azotui jautrus natūralių buveinių tipas. Šiuose sprendimuose, išskyrus vieną, leidžiamas azoto nuosėdų kiekio padidėjimas (įvairiomis proporcijomis) visose šiose žemės ūkio valdose.

41 Ši vyriausybė išdavė leidimus pagal, be kita ko, PAS ir jos įgyvendinimo priemones, nuo 2015 m. liepos 1 d. nustatytas *Nbw 1998* ir APM reglamente.

42 Vienai iš aptariamų žemės ūkio valdų ši vyriausybė išdavė leidimą, nes projektas nepadidina azoto nuosėdų kiekio, palyginti su faktiškai sukeltų nuosėdų kiekiu prieš patvirtinant PAS. Ji nusprendė, kad esamos veiklos sukeliamos nuosėdos, kaip bendrų dirvoje esančių nuosėdų dalis, suderinamos su PAS. Išduodama leidimą ji rėmėsi tinkamu poveikio įvertinimu, atliktu įgyvendinant PAS.

43 Kitoms žemės ūkio valdoms leidimai išduoti vykdyti veiklą, kuri lemia azoto nuosėdų padidėjimą, palyginti su nuosėdomis, kurios buvo faktiškai sukeltos arba dėl kurių buvo išduoti leidimai prieš patvirtinant PAS. Tiek, kiek ši veikla sukelia azoto nuosėdas, kurių kiekis viršija 0,05 mol N / ha per metus arba 1 mol N / ha per metus ribas, taikomas atitinkamai „Natura 2000“ teritorijai, nustatytos su ekonomikos augimu siejamos azoto nuosėdų padidėjimo ribos. Ta pati vyriausybė išdavė leidimus remdamasi tinkamu poveikio įvertinimu, atliktu įgyvendinant PAS.

44 *Stichting Werkgroep Behoud de Peel* pareiškė ieškinį dėl nagrinėjamų šešių leidimų, nes manė, kad Šiaurės Brabanto provincijos vyriausybė negalėjo jų išduoti pagal nacionalinė teisės aktus, kadangi šiais aktais į nacionalinę teisę netinkamai perkeltas Buveinių direktyvos 6 straipsnis.

45 Šiuo klausimu ši aplinkos apsaugos organizacija mano, kad programa negali pakeisti individualaus vertinimo, kurį pagal šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikalaujama atlikti dėl projektų, galinčių reikšmingai paveikti „Natura 2000“ teritorijas. Ji taip pat teigia, kad nuosėdos, neviršijančios nacionalinės teisės aktuose nustatytos viršutinės ribos, gali daryti reikšmingą poveikį. Ji priduria, kad tinkamas poveikio įvertinimas, kuriuo grindžiama PAS, neatitinka minėtos direktyvos, kurios 6 straipsnio 1 ir 2 dalyse reikalaujama nustatyti tinkamas apsaugos priemones. Be to, ji teigia, kad šis vertinimas apima priemones nuosėdoms sumažinti jų susidarymo vietoje ir kompensacinio pobūdžio sanavimo priemones, ir galiausiai mano, jog tai, kad su ekonomikos augimu siejamos ribos gali būti nustatytos dar nepasireiškus priemonių teigiamam poveikiui, yra nesuderinama su Buveinių direktyvos 6 straipsniu.

46 Šiaurės Brabanto provincijos vyriausybė laikosi nuomonės, kad PAS ir su ja susiję teisės aktai užtikrina tinkamą Buveinių direktyvos 6 straipsnio perkėlimą į nacionalinę teisę. Pagal šį straipsnį PAS apima galimos azoto taršos įvertinimą, atsižvelgiant į apsaugos tikslus, visose „Natura 2000“ teritorijose, kuriose yra šiam elementui jautraus gamtos paveldo.

47 Visose teritorijose šį vertinimą atlikę asmenys ištyrė, ar mokslo požiūriu nėra jokių pagrįstų abejonių, kad, nepaisant projektams ir veiklai nustatytų nuosėdų kiekio ribų ir su ekonomikos augimu siejamų ribų ir atsižvelgiant į PAS numatytas priemones nuosėdoms sumažinti jų susidarymo vietoje ir sanavimo priemones, bus pasiekti azotui jautraus gamtos paveldo apsaugos tikslai ir jo apsauga bus užtikrinta. Nuosėdų kiekio ribos ir su ekonomikos augimu siejamos ribos, nustatytos visiems projektams ir veiklai, kurie galimi pagal PAS, buvo tinkamai įvertintos. Remiantis šiuo vertinimu, matyti, kad buveinių tipų būklė nepablogės ir nebus pakenkta „Natura 2000“ teritorijų gamtinėms savybėms.

48 Bet kuriuo atveju, Šiaurės Brabanto provincijos vyriausybės nuomone, nėra jokios priežasties iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos daryti išvados, kad pagal Buveinių direktyvą neleidžiamas programinis metodas.

49 Šiomis aplinkybėmis *Raad van State* (Valstybės Taryba, Nyderlandai) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalis draudžiama <…> teisės norma, kurios tikslas yra atleisti nuo pareigos gauti leidimą projektus ir kitus veiksmus, kurie sukelia ribinių verčių neviršijančias azoto nuosėdas, ir leisti juos įgyvendinti neatliekant individualaus vertinimo tuo atveju, jeigu laikoma, kad bendras visų projektų ir kitų veiksmų, dėl kurių galima pasinaudoti minėta <…> teisės norma, poveikis aplinkai buvo įvertintas prieš priimant šią teisės normą?

2. Ar pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalis draudžiama tai, kad (individualus) azoto nuosėdas sukeliančio projekto ar kito veiksmo leidimas yra suteikiamas remiantis poveikio aplinkai vertinimu pagal programą, pagal kurią buvo įvertintas tam tikras bendras azoto nuosėdų kiekis, jeigu projekto ar kito veiksmo sukeliamas azoto nuosėdų kiekis neviršija pagal programą nustatytų nuosėdų ribų?

3. Ar įgyvendinant tokią programą, kaip antai [PAS], į atliekamą poveikio aplinkai vertinimą, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, galima įtraukti teigiamą esamų buveinių tipų ir buveinių arealų išsaugojimo priemonių ir atitinkamų priemonių, kurių buvo imtasi vykdant šios direktyvos 6 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas pareigas, poveikį?

3a. Jeigu į trečiąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai: ar teigiamą išsaugojimo priemonių ir atitinkamų priemonių poveikį galima įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą pagal programą, jeigu tuo metu, kai buvo atliekamas poveikio aplinkai vertinimas, šios priemonės dar nebuvo įgyvendintos, o jų teigiamas poveikis dar nebuvo pasireiškęs?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtų priemonių poveikiu susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma priemonių įgyvendinimo ir rezultatų stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad poveikis yra ne toks teigiamas, nei buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

4. Ar į poveikio aplinkai vertinimą, kaip jis suprantamas pagal [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį, galima įtraukti teigiamą savaiminio azoto nuosėdų mažėjimo, kuris turėtų įvykti [PAS] galiojimo laikotarpiu, poveikį?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtosiomis tendencijomis susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma savaiminio azoto nuosėdų mažėjimo stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad mažėjimo poveikis yra ne toks teigiamas, kaip buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

5. Ar sanavimo priemones, kurių imamasi įgyvendinant [PAS] ir kuriomis siekiama užkirsti kelią tam tikriems neigiamą poveikį aplinkai turintiems veiksniams, pavyzdžiui, azoto nuosėdoms, kurios kenkia buveinių tipams arba buveinių arealams, galima laikyti apsaugos priemonėmis, kaip jos suprantamos pagal 2014 m. gegužės 15 d. Sprendimo *Briels ir kt.* (C-521/12, EU:C:2014:330) 28 punktą, ir jas galima įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą, numatytą [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalyje?

5a. Jeigu į penktąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai: ar teigiamą apsaugos priemonių, kurias leidžiama įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą, poveikį galima įtraukti į šį vertinimą, jeigu tuo metu, kai buvo atliekamas poveikio aplinkai vertinimas, šios priemonės dar nebuvo įgyvendintos, o jų teigiamas poveikis dar nebuvo pasireiškęs?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtų priemonių poveikiu susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma priemonių įgyvendinimo ir rezultatų stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad poveikis yra ne toks teigiamas, nei buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?“

Byla C-293/17

50 2015 m. birželio 23 d. sprendimu Gelderlando provincijos vyriausybė atmetė kaip nepagrįstą aplinkos apsaugos organizacijų *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* ir *Vereniging Leefmilieu* pateiktą prieštaravimą dėl šios vyriausybės sprendimo neskirti sankcijų už gyvulininkystės įmonės veiklą, sukeliančią azoto nuosėdas „Natura 2000“ teritorijose. Trimis 2015 m. liepos 14 d. sprendimais Limburgo provincijos vyriausybė taip pat atmetė kaip nepagrįstus panašius skundus dėl tokios pačios veiklos. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nagrinėja ginčus dėl šių keturių sprendimų.

51 Kadangi atleidimas nuo pareigos gauti leidimą, taikomas galvijų ganymui ganyklose ir dirvos tręšimui, įsigaliojo jau priėmus šiuos sprendimus, t. y. iš pradžių jis buvo taikomas pagal *Nbw 1998*, o nuo 2017 m. sausio 1 d. – pagal *Wnb*, provincijų vyriausybės prašo nagrinėjant ieškinius atsižvelgti į šiuos teisės aktus. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teigimu, šiuos ieškinius reikia nagrinėti remiantis Gelderlando provincijos vyriausybės nutarimu dėl aplinkos ir Limburgo vyriausybės nutarimu dėl aplinkos. Šis teismas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad tinkamas poveikio įvertinimas, kuriuo grindžiamas šiuose nutarimuose numatytas atleidimas nuo pareigos, atliekamas įgyvendinant PAS kaip visumą.

52 *Coöperatie Mobilisation for the Environment UA* ir *Vereniging Leefmilieu* prašymą priimt prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui tvirtina, kad dėl žemės ūkio įmonių veiklos gali pablogėti buveinių būklė, todėl šiai veiklai būtina gauti leidimą pagal *Nbw 1998* 19d straipsnio 1 dalį.

53 Limburgo provincijos ir Gelderlando provincijos vyriausybės teigia, kad galvijų ganymas ganyklose ir žemės plotų tręšimas yra „kita veikla“, kaip ji suprantama pagal *Nbw 1998* 19d straipsnio 1 dalį, o šioje nuostatoje nenumatyta pareiga gauti leidimą vykdyti šią kitą veiklą, nes nėra priežasčių manyti, kad ši veikla turi poveikį „Natura 2000“ teritorijoms.

54 Šios vyriausybės pažymi, kad poveikio aplinkai vertinime, atliktame prieš priimant PAS, konstatuota, jog ganymas ganyklose ir tręšimas neturėjo reikšmingo poveikio, palyginti su 2014 m. lygiu, ir kad galima atmesti galimybę, jog dėl šios veiklos po 2014 m. azoto nuosėdų padaugės.

55 Konkrečiau kalbant, Limburgo provincijos vyriausybė remiasi teiginiu, kad tiek ganymas ganyklose, tiek tręšimas yra „esamas naudojimas“, kaip jis suprantamas pagal *Nbw 1998*, dėl to ši veikla buvo teisėta prieš tai, kai Buveinių direktyvos 6 straipsnis pradėtas taikyti atitinkamoms „Natura 2000“ teritorijoms.

56 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad, be byloje C-294/17 pateiktų klausimų, prašyme priimti prejudicinį sprendimą byloje C-293/17 keliamas, pirma, klausimas, ar galvijų ganymas ganyklose ir tręšimas laikytinas projektu, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, ir ar su šios direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalimis suderinama tai, kad įmonė atleidžiama nuo pareigos gauti leidimą ir gali vykdyti tokią veiklą be individualaus leidimo. Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar *Wnb* 2.4 straipsnyje

numatyti įgaliojimai nustatyti pareigas – darant prielaidą, kad tai yra vienintelė tinkama priemonė, kuria įsikišama į esamą ar būsimą veiklą, galinčią pabloginti gamtos vietovės būklę ar ją reikšmingai paveikti – yra pakankami, kad būtų užtikrintas Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalies laikymasis.

57 Šiomis aplinkybėmis *Raad van State* (Valstybės Taryba) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar veikla, nepatenkanti į sąvoką „projektas“, kaip ji suprantama pagal [PAV direktyvos] 1 straipsnio 2 dalies a punktą, nes ji nėra fizinis kišimasis į natūralią aplinką, gali būti laikoma projektu, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, todėl, kad veikla gali reikšmingai paveikti „Natura 2000“ teritoriją?

2. Jeigu laikoma, kad tręšimas yra projektas: ar tuo atveju, jei šis tręšimas buvo teisėtai vykdomas prieš pradedant taikyti [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį „Natura 2000“ teritorijai ir šiuo metu vis dar tęsiamas, reikia pripažinti, jog tai yra vienas ir tas pats projektas, net jei ne visada tręšiami tie patys žemės plotai, naudojamas toks pat trąšų kiekis ir ta pati technika?

   Ar atsakant į klausimą, ar tai yra vienas ir tas pats projektas, svarbi aplinkybė, kad, pradėjus taikyti [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį „Natura 2000“ teritorijai, azoto nuosėdų kiekis dėl tręšimo nepadidėjo?

3. Ar pagal [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį draudžiama <…> nuostata, kuria siekiama veiklai, neatsiejamai susijusiai su projektu ir dėl to taip pat laikytinai projektu (pavyzdžiui, pieninininkystės ūkis gano galvijus ganyklose), taikyti atleidimą nuo pareigos gauti leidimą, todėl leisti ją vykdyti be individualaus leidimo, darant prielaidą, kad veiklos, kuriai vykdyti nereikia leidimo, poveikis aplinkai buvo įvertintas prieš priimant šią <…> nuostatą?

3a. Ar pagal [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį draudžiama <…> nuostata, kuria siekiama tam tikrai projektų kategorijai (pavyzdžiui, tręšimui) taikyti atleidimą nuo pareigos gauti leidimą ir taip leisti juos vykdyti be individualaus leidimo, darant prielaidą, kad projektų, kuriems vykdyti nereikia leidimo, poveikis aplinkai buvo įvertintas prieš priimant šią <…> nuostatą?

4. Ar atleidimo nuo pareigos gauti leidimą taikymą galvijų ganymui ganyklose ir tręšimui pagrindžiantis poveikio aplinkai vertinimas, kuriame remtasi faktiniu ir tikėtinu šių veiklos rūšių mastu ir faktiniu ir tikėtinu jų intensyvumu, taip pat padaryta išvada, kad dėl šių veiklos rūšių vidutinis azoto nuosėdų kiekis nepadidės, atitinka [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus reikalavimus?

4a. Ar šiomis aplinkybėmis svarbu tai, kad atleidimas nuo pareigos gauti leidimą susijęs su [PAS], kurioje prognozuojama, jog bendras azoto nuosėdų kiekis sumažės ir tai atspindės azotui jautrių ekologinių verčių „Natura 2000“ teritorijose rodiklis, ir kad įgyvendinant [PAS] kasmet vykdoma azoto nuosėdų pokyčio raidos stebėsena ir – jeigu nustatoma, kad mažėjimas yra ne toks teigiamas, kaip buvo prognozuota atliekant programos poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

5. Ar įgyvendinant tokią programą, kokia yra [PAS], į atliekamą poveikio aplinkai vertinimą, kaip jis suprantamas pagal [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį, galima įtraukti teigiamą esamų buveinių tipų ir buveinių arealų išsaugojimo priemonių ir atitinkamų priemonių, kurių buvo imtasi vykdant šios direktyvos 6 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas pareigas, poveikį?

5a. Jeigu į penktąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai: ar teigiamą išsaugojimo priemonių ir atitinkamų priemonių poveikį galima įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą pagal programą, jeigu tuo metu, kai buvo atliekamas poveikio aplinkai vertinimas, šios priemonės dar nebuvo įgyvendintos, o jų teigiamas poveikis dar nebuvo pasireiškęs?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtų priemonių poveikiu susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma priemonių įgyvendinimo ir rezultatų stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad poveikis yra ne toks teigiamas, nei buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

6. Ar į poveikio aplinkai vertinimą, kaip jis suprantamas pagal [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį, galima įtraukti teigiamą savaiminio azoto nuosėdų mažėjimo, kuris turėtų įvykti [PAS] galiojimo laikotarpiu, poveikį?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtosiomis tendencijomis susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma savaiminio azoto nuosėdų mažėjimo stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad mažėjimo poveikis yra ne toks teigiamas, kaip buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

7. Ar sanavimo priemones, kurių imamasi įgyvendinant [PAS] ir kuriomis siekiama užkirsti kelią tam tikriems neigiamą poveikį aplinkai turintiems veiksniams, pavyzdžiui, azoto nuosėdoms, kurios kenkia buveinių tipams arba buveinių arealams, galima laikyti apsaugos priemonėmis, kaip jos suprantamos pagal 2014 m. gegužės 15 d. <…> Sprendimo *Briels ir kt.* (C-521/12, EU:C:2014:330) 28 punktą, kurias galima įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą, numatytą Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje?

7a. Jeigu į septintąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai: ar teigiamą apsaugos priemonių, kurias leidžiama įtraukti į poveikio aplinkai vertinimą, poveikį galima įtraukti į šį vertinimą, jeigu tuo metu, kai buvo atliekamas poveikio aplinkai vertinimas, šios priemonės dar nebuvo įgyvendintos, o jų teigiamas poveikis dar nebuvo pasireiškęs?

Jeigu yra laikoma, kad su minėtų priemonių poveikiu susijusios poveikio aplinkai vertinimo išvados, kurios remiasi geriausiais aktualiais mokslo tyrimais, yra galutinės, ar šiuo atžvilgiu turi reikšmės tai, kad yra vykdoma priemonių įgyvendinimo ir rezultatų stebėsena, ir – jeigu nustatoma, kad poveikis yra ne toks teigiamas, nei buvo prognozuota atliekant poveikio aplinkai vertinimą, – prireikus imamasi koregavimo?

8. Ar įgaliojimai nustatyti pareigas, kaip tai suprantama pagal [*Wnb*] 2.4 straipsnį, kurį kompetentinga institucija turi taikyti, kai tai būtina atsižvelgiant į tikslą išsaugoti „Natura 2000“ teritoriją, kiek tai susiję su galvijų ganymu ganyklose ir tręšimu, yra pakankama prevencinė priemonė siekiant perkelti į nacionalinę teisę [Buveinių direktyvos] 6 straipsnio 3 dalį?“

58 Sprendimu 2017 m. birželio 19 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi bylos C-293/17 ir C-294/17 buvo sujungtos, kad būtų bendrai vykdoma rašytinė ir žodinė proceso dalys ir priimtas galutinis sprendimas, taip pat patenkintas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo prašymas šių bylų nagrinėjimui suteikti pirmenybę.

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl pirmojo klausimo byloje C-293/17

59 Pirmuoju klausimu byloje C-293/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas šalia „Natura 2000“ teritorijų gali būti laikomas „projektu“, kaip jis

suprantamas pagal šią nuostatą, todėl, kad ši veikla gali turėti reikšmingų pasekmių tokioms teritorijoms, net jeigu ji nėra „projektas“, kaip tai suprantama pagal PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punktą, nes ji nėra fizinis kišimasis į natūralią aplinką.

60 Pirma, pažymėtina, kad, nors Buveinių direktyvoje nepateikta sąvokos „projektas“ apibrėžtis, iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad norint išsiaiškinti, ką ši sąvoka reiškia Buveinių direktyvoje, yra svarbi PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punkte pateikta sąvoka „projektas“ (šiuo klausimu žr. 2010 m. sausio 14 d. Sprendimo *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 38 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

61 Nagrinėjamu atveju prašymą priimt prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, ar gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas įtrauktini į sąvoką „projektas“, kaip ji suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, nes 2011 m. kovo 17 d. Sprendimo *Brussels Hoofdstedelijk Gewest ir kt.* (C-275/09, EU:C:2011:154) 24 punkte Teisingumo Teismas nurodė, kad, nesant darbų ar įsikišimo, dėl kurių fiziškai keičiama vietovė, esamo leidimo pratęsimo negalima pripažinti „projektu“, kaip tai suprantama pagal nuostatas, galiojusias prieš priimant PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punktą.

62 Šiuo klausimu pažymėtina, kad tame sprendime Teisingumo Teismas suformulavo darbų ar įsikišimo, dėl kurių fiziškai keičiama vietovė, egzistavimo sąlygą ir taip sukonkretino sąvokos „projektas“, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 85/337 1 straipsnio 2 dalį, apibrėžtį ir, be kita ko, joje pateiktą „įsikišimo į natūralią aplinką“ reikalavimą.

63 Vis dėlto konstatuotina, kad reikalavimai, susiję su „darbais“, „įsikišimu, dėl kurio fiziškai keičiama vietovė“ ar su „įsikišimu į natūralią aplinką“, nenumatyti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje, nes šioje nuostatoje reikalaujama atlikti tinkamą poveikio įvertinimą, visų pirma kai projektas gali „reikšmingai“ paveikti teritoriją.

64 PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punkte sąvoka „projektas“ apibrėžiama susiejant ją su sąlygomis, konkrečiai nenurodytomis panašioje Buveinių direktyvos nuostatoje.

65 Iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos taip pat matyti, kad Direktyvoje 85/337 įtvirtinta sąvokos „projektas“ apibrėžtis yra siauresnė nei įtvirtintoji Buveinių direktyvoje, todėl, jei veikla patenka į Direktyvos 85/337 taikymo sritį, ji juo labiau turi patekti į Buveinių direktyvos taikymo sritį (šiuo klausimu žr. 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimo *Waddenvereniging ir Vogelbeschermingsvereniging*, C-127/02, EU:C:2004:482, 26 ir 27 punktus).

66 Vadinasi, jei veikla laikoma „projektu“ pagal PAV direktyvą, ji gali būti „projektas“ pagal Buveinių direktyvą. Vis dėlto vien to, kad veikla negali būti laikoma „projektu“, kaip jis suprantamas pagal PAV direktyvą, savaime nepakanka padaryti išvadai, kad ji nepatenka į sąvoką „projektas“, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvą.

67 Antra, siekiant nustatyti, ar gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas gali būti laikomi „projektu“, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, reikia išnagrinėti, ar tokia veikla gali reikšmingai paveikti saugomą teritoriją.

68 Iš tiesų pagal Buveinių direktyvos dešimtą konstatuojamąją dalį būtina tinkamai įvertinti bet kurį planą ar programą, kurie galėtų turėti reikšmingą poveikį esamos ar ateityje numatytos įsteigti saugomos teritorijos apsaugos tikslams. Ši konstatuojamoji dalis atsispindi šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje, kurioje numatyta, kad planas ar projektas, galintys reikšmingai paveikti atitinkamą teritoriją, negali būti patvirtinti be išankstinio jų galimo poveikio įvertinimo (2018 m. balandžio 12 d. Sprendimo *People Over Wind ir Sweetman*, C-323/17, EU:C:2018:244, 28 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

69 Nagrinėjamu atveju iš šio sprendimo 27 punkte pateiktų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teiginių matyti, kad didelė dalis Nyderlanduose esančių „Natura 2000“ teritorijų susiduria su per didelio azoto nuosėdų kiekio problema ir kad pagrindinis taršos šaltinis Nyderlanduose yra žemės ūkio sektorius.

70 Šiomis aplinkybėmis, kaip savo išvados 117 ir 126 punktuose nurodė ir generalinė advokatė, reikia išnagrinėti, ar tokia veikla, kaip dirvos tręšimas ir gyvulių ganymas ganyklose, suderinama su Gelderlando ir Limburgo provincijose esančių saugomų teritorijų apsaugos tikslais arba ar jos gali reikšmingai paveikti tas teritorijas.

71 Be to, kaip savo išvados 118 punkte iš esmės nurodė generalinė advokatė, negalima atmesti galimybės, kad gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas bet kuriuo atveju patenka į sąvoką „projektas“, kaip ji suprantama pagal PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punktą.

72 Iš tiesų dėl tręšimo pasakytina, kad ši veikla gali pakeisti dirvos savybes, praturtindama ją maisto medžiagomis, taigi ji gali būti įsikišimas, dėl kurio fiziškai keičiama vietovė, kaip tai suprantama pagal minėtą 1 straipsnio 2 dalies a punktą, o dėl gyvulių ganymo ganyklose pažymėtina, kad ganyklos įrengimas gali būti laikomas „statybos darbais bei kitų objektų ar veiklos planų įgyvendinimu“, kaip tai suprantama pagal tą pačią nuostatą, visų pirma jei nagrinėjamu atveju tokie darbai reiškia neišvengiamą ar suplanuotą ganymo ganyklose plėtrą, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

73 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą byloje C-293/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas šalia „Natura 2000“ teritorijų gali būti laikomas „projektu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, net jei ši veikla nėra „projektas“, kaip tai suprantama pagal PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punktą, nes ji nėra fizinis kišimasis į natūralią aplinką.

Dėl antrojo klausimo byloje C-293/17

74 Antruoju klausimu byloje C-293/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad pasikartojanti veikla, kaip antai dirvos tręšimas, kurią pagal nacionalinę teisę leista vykdyti prieš įsigaliojant šiai direktyvai, gali būti traktuojama kaip vienas ir tas pats projektas, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, ir dėl to ši veikla nepatenka į minėtos nuostatos taikymo sritį.

75 Norint atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimus, reikia priminti, kad pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį joks projektas, galintis reikšmingai paveikti atitinkamą teritoriją, negali būti patvirtintas be išankstinio jo galimo poveikio šiai teritorijai vertinimo.

76 Kadangi dirvos tręšimas šalia „Natura 2000“ teritorijų gali būti laikomas „projektu“, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, reikia išnagrinėti, kokią įtaką šios nuostatos taikymui turi aplinkybė, kad ši pasikartojanti veikla pagal nacionalinę teisę buvo leidžiama prieš įsigaliojant šiai direktyvai.

77 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad ši aplinkybė pati savaime nekliudo šios veiklos dėl kiekvieno vėlesnio įsikišimo laikyti atskiru projektu pagal šią direktyvą, antraip būtų nuolat išvengiama šios veiklos poveikio atitinkamai teritorijai išankstinio vertinimo, kaip tai suprantama pagal minėtą 6 straipsnio 3 dalį (šiuo klausimu žr. 2010 m. sausio 14 d. Sprendimo *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 41 ir 42 punktus).

78 Taip pat pasakytina, kad tuo atveju, jeigu tam tikra veikla dėl savo reguliarumo, pobūdžio ar vykdymo sąlygų laikytina viena operacija, ji gali būti laikoma vienu ir tuo pačiu projektu, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį (šiuo klausimu žr. 2010 m. sausio 14 d. Sprendimo *Stadt Papenburg*, C-226/08, EU:C:2010:10, 47 punktą).

79 Nagrinėjamu atveju, kaip savo išvados 132–134 punktuose nurodė generalinė advokatė, reguliarus žemės ūkio plotų tręšimas vykdomas vienu bendru tikslu – siekiant žemės ūkio valdoje auginti derlių, ir gali būti laikomas viena operacija, kuriai, siekiant šio bendro tikslo, būdingas šios veiklos tęstinumas tose pačiose vietose ir tomis pačiomis sąlygomis.

80 Tokiu atveju tokia viena operacija, kurią leista vykdyti ir kuri nuolat vykdyta prieš tai, kai Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis tapo taikytina atitinkamai teritorijai, gali būti vienas ir tas pats projektas, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, kuriam nereikia naujos leidimo procedūros.

81 Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, kokią įtaką Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies, taigi ir reikalavimo atlikti „tinkamą poveikio įvertinimą“, taikymui turi aplinkybė, kad, pirma, buvo tręšiami skirtingi plotai, naudotas skirtingas trąšų kiekis ir skirtinga technika, kuri metams bėgant keitėsi dėl techninių ir reguliavimo pokyčių, ir, antra, įsigaliojus šiai nuostatai azoto nuosėdų kiekis dėl tręšimo nepadidėjo.

82 Šiuo klausimu visų pirma reikia pažymėti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis apima atsargumo principą ir leidžia veiksmingai užkirsti kelią numatomų planų ar projektų neigiamam poveikiui saugomos teritorijos vientisumui (2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 118 punktas) Taigi pagal šio sprendimo 68 punkte primintą Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją lemiamas kriterijus sprendžiant, ar reikia atlikti naujo projekto galimo poveikio tinkamą įvertinimą, yra galimybė, kad šis projektas reikšmingai paveiks saugomą teritoriją.

83 Taigi, nesant dirvos tręšimo tęstinumo, visų pirma neidentifikavus jo įgyvendinimo vietos ir sąlygų, ši pasikartojanti veikla negali būti laikoma vienu ir tuo pačiu projektu, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį. Prireikus tai gali būti laikoma naujais projektais, dėl kurių reikia atlikti tinkamą poveikio vertinimą, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, o sprendimas dėl įpareigojimo atlikti tokį vertinimą kiekvienu atveju priklauso nuo kriterijaus, susijusio su rizika, kad dėl tokios veiklos pokyčių bus daromas reikšmingas neigiamas poveikis saugomai teritorijai.

84 Vadinasi, tai, kad dėl dirvos tręšimo atsiradusių azoto nuosėdų bendras kiekis nepadidėjo po to, kai įsigaliojo Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis, neturi reikšmės vertinant, ar reikia atlikti tinkamą naujo projekto poveikio vertinimą, nes ši aplinkybė neleidžia atmesti rizikos, kad padidėjo azoto nuosėdų kiekis atitinkamose saugomose teritorijose ir kad dabar šios nuosėdos daro reikšmingą poveikį vienai iš šių teritorijų.

85 Taip pat pažymėtina, kad net tuo atveju, kai projektas buvo patvirtintas anksčiau, nei Buveinių direktyvoje numatytas apsaugos režimas tapo taikytinas aptariamai teritorijai, ir dėl to tokiam projektui nebuvo taikomi reikalavimai, susiję su šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nustatyta išankstine vertinimo procedūra, šio projekto vykdymas vis tiek patenka į minėtos direktyvos 6 straipsnio 2 dalies taikymo sritį. Konkrečiau kalbant, veikla atitinka Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį, tik jeigu garantuojama, jog ji nesukels jokio trikdymo, galinčio turėti reikšmingą poveikį šios direktyvos tikslams, pirmiausia ja siekiamam apsaugos tikslui. Vien tai, jog egzistuoja tikimybė ar rizika, kad veikla saugomoje teritorijoje sukels reikšmingą trikdymą, gali reikšti šios nuostatos pažeidimą (šiuo klausimu žr. 2016 m. sausio 14 d. Sprendimo *Grüne Liga Sachsen ir kt.*, C-399/14, EU:C:2016:10, 33, 41 ir 42 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją).

86 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į antrąjį klausimą byloje C-293/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pasikartojanti veikla, kaip antai dirvos tręšimas, kurią pagal nacionalinę teisę leista vykdyti prieš įsigaliojant šiai direktyvai, gali būti traktuojama kaip vienas ir tas pats projektas, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, kuriam nereikia naujos leidimo procedūros, tiek, kiek ši veikla yra viena operacija, kuria siekiama bendro tikslo ir kuriai būdingas veiklos tęstinumas tose pačiose vietose ir tomis pačiomis sąlygomis. Nors bendras projektas buvo patvirtintas prieš tai, kai šioje nuostatoje numatytas apsaugos režimas tapo taikytinas aptariamai teritorijai, šio projekto vykdymas vis tiek gali patekti į šios direktyvos 6 straipsnio 2 dalies taikymo sritį.

Dėl antrojo klausimo byloje C-294/17

87 Pirmiausia primintina, kad, nors pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalis siekiama užtikrinti tokį patį apsaugos lygį (2018 m. balandžio 12 d. Sprendimo *People Over Wind ir Sweetman*, C-323/17, EU:C:2018:244, 24 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija), šių nuostatų tikslas yra skirtingas: pirmąja siekiama įgyvendinti prevencines priemones, o antrojoje numatyta vertinimo procedūra, kuria atliekant išankstinę kontrolę siekiama užtikrinti, kad planas ar projektas, tiesiogiai nesusijęs su teritorijos tvarkymu ar jam nebūtinas, bet galintis ją reikšmingai paveikti, būtų patvirtintas, tik jeigu neigiamai nepaveiks šios teritorijos vientisumo (2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 108 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

88 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimai susiję su leidimu, suteiktu žemės ūkio valdoms, kurių sukeliamos azoto nuosėdos saugomose teritorijose įvertintos remiantis tinkamu poveikio vertinimu pagal programą, kaip antai PAS, atlikto prieš priimant šią programą.

89 Taigi šio teismo pateikti klausimai susiję su Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalimi.

90 Antruoju klausimu byloje C-294/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją draudžiamos programoje įtvirtintos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias kompetentingoms institucijoms leidžiama patvirtinti projektus remiantis iš anksto atliktu „tinkamu poveikio vertinimu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, kuriame nustatyta, kad tam tikras bendras azoto nuosėdų kiekis yra suderinamas su šios programos apsaugos tikslais.

91 Kaip priminta šio sprendimo 87 punkte, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje numatyta procedūra, kuria siekiama atliekant išankstinį vertinimą užtikrinti, kad projektui, tiesiogiai nesusijusiam su konkrečios teritorijos tvarkymu arba nebūtinam teritorijai tvarkyti, bet galinčiam ją reikšmingai paveikti, būtų pritarta, tik jeigu jis neigiamai nepaveiks tokios teritorijos vientisumo.

92 Pirmajame vertinimo procedūros etape, kuris numatytas pirmame šios nuostatos sakinyje, reikalaujama, kad valstybės narės atliktų tinkamą plano ar projekto galimo poveikio saugomai teritorijai įvertinimą, jei egzistuoja galimybė, kad šis planas ar projektas reikšmingai paveiks tą teritoriją (2016 m. liepos 21 d. Sprendimo *Orleans ir kt.*, C-387/15 ir C-388/15, EU:C:2016:583, 44 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

93 Konkrečiai atsižvelgiant į atsargumo principą, kai planas ar projektas, tiesiogiai nesusijęs su teritorijos tvarkymu ar nebūtinas jai tvarkyti, gali pakenkti nagrinėjamos teritorijos apsaugos tikslams, jis turi būti laikomas galinčiu reikšmingai paveikti šią teritoriją. Toks pavojus privalo būti vertinamas atsižvelgiant, be kita ko, į su tokiu planu ar projektu susijusios teritorijos požymius ir specifines aplinkos sąlygas (2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 112 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

94 Kaip savo išvados 40 punkte nurodė generalinė advokatė, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmame sakinyje bendrai reikalaujama atlikti individualų planų ir projektų vertinimą.

95 Vis dėlto taip pat pasakytina, kad tinkamas plano ar projekto poveikio atitinkamai teritorijai vertinimas reiškia, kad, atsižvelgiant į geriausias mokslo žinias šioje srityje, turi būti nustatyti visi atitinkamo plano ar projekto aspektai, atskirai arba kartu su kitais planais ar projektais galintys paveikti šios teritorijos apsaugos tikslus (2018 m. liepos 25 d. Sprendimo *Grace ir Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 40 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

96 Šiuo klausimu pažymėtina, kad, kaip savo išvados 42–44 punktuose nurodė generalinė advokatė, iš anksto atliekamas visapusis poveikio vertinimas, koks atliekamas pagal PAS, leidžia įvertinti iš skirtingų šaltinių atsiradusių azoto nuosėdų galimą kumuliacinį poveikį saugomai teritorijai.

97 Tai, kad toks bendro pobūdžio įvertinimas leidžia geriau išnagrinėti įvairių projektų kumuliacinį poveikį, nereiškia, kad tokios nacionalinės teisės normos, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, būtinai atitinka visus iš Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies kylančius reikalavimus.

98 Pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį atliktame vertinime negali būti spragų; jame turi būti pateikti išsamūs, tikslūs ir galutiniai duomenys ir išvados, galintys išsklaidyti bet kokias pagrįstas mokslo abejones dėl numatytų planų ar projektų poveikio atitinkamai saugomai teritorijai (2018 m. liepos 25 d. Sprendimo *Grace ir Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 39 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

99 Be to, Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje numatytame antrajame etape, kuris pradedamas pabaigus minėtą tinkamą vertinimą, nustatoma tokio plano ar projekto patvirtinimo sąlyga, kad jis neturi neigiamai paveikti atitinkamos teritorijos vientisumo (šiuo klausimu žr. 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 115 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

100 Ši nuostata apima atsargumo principą ir leidžia veiksmingai užkirsti kelią numatomų planų ar projektų neigiamam poveikiui saugomos teritorijos vientisumui. Ne toks griežtas patvirtinimo kriterijus taip veiksmingai neužtikrintų teritorijų, kurioms skirta minėta nuostata, apsaugos tikslo įgyvendinimo (2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 118 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

101 Siekdami įsitikinti, kad laikomasi visų nurodytų reikalavimų, nacionaliniai teismai turi visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti „tinkamo poveikio įvertinimo“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, atliekamo pagal programinį metodą, mokslinį pagrįstumą ir įvairius šio vertinimo atlikimo būdus, įskaitant, be kita ko, pagrindinėse bylose aptariamos programinės įrangos, skirtos naudoti per patvirtinimo procedūrą, naudojimą. Tik tuo atveju, jei nacionalinis teismas yra įsitikinęs, kad toks iš anksto atliktas įvertinimas atitinka minėtus reikalavimus, kompetentingos nacionalinės institucijos gali leisti vykdyti tokį individualų projektą, remdamosi šio vertinimo rezultatais.

102 Šiuo klausimu pažymėtina, kad pagal Buveinių direktyvos 1 straipsnio e punktą natūralios buveinės apsaugos būklė laikoma „palankia“, be kita ko, kai jos natūralus paplitimo arealas ir padengiami plotai tame areale yra stabilūs arba didėja ir egzistuoja ir, tikėtina, ateityje neišnyks jai ilgą laiką palaikyti būtina specifinė struktūra ir funkcijos.

103 Tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, kai natūralios buveinės apsaugos būklė yra nepalanki, galimybė leisti vykdyti veiklą, kuri vėliau gali paveikti atitinkamos teritorijos ekologinę situaciją, yra neišvengiamai ribota.

104 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į antrąjį klausimą byloje C-294/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nedraudžiamos programoje įtvirtintos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias kompetentingoms institucijoms leidžiama patvirtinti projektus remiantis iš anksto atliktu „tinkamu poveikio vertinimu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, kuriame nustatyta, kad tam tikras bendras azoto nuosėdų kiekis yra suderinamas su šios programos apsaugos tikslais. Vis dėlto tai taikytina tik tuo atveju, jei, išsamiai ir visapusiškai išnagrinėjus šio įvertinimo mokslinį pagrįstumą, įsitikinama, kad nėra pagrįstų mokslo abejonių, jog nė vienas planas ar projektas nepakenks atitinkamos teritorijos vientisumui; tai turi patikrinti nacionalinis teismas.

Dėl pirmojo klausimo byloje C-294/17

105 Pirmuoju klausimu byloje C-294/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės nori sužinoti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 ir 3 dalys turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas draudžiamos tokios programoje įtvirtintos nacionalinės teisės normos, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, kurių tikslas yra tam tikrus projektus, sukeliančius ribinių verčių neviršijančias azoto nuosėdas, leisti įgyvendinti neatliekant individualaus vertinimo, jei bendras visų planų ar projektų, galinčių sukelti azoto nuosėdų, poveikis buvo įvertintas iš anksto, atlikus „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalį.

106 Dėl tų pačių priežasčių, kurios nurodytos šio sprendimo 87–89 punktuose, į šį klausimą bus atsakyta atsižvelgiant tik į Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį.

107 Pagrindinėje byloje pareiga gauti leidimą buvo netaikoma, pirma, tais atvejais, kai projekto sukeliamos azoto nuosėdos neviršija 0,05 mol N / ha per metus. Antra, projektams, sukeliantiems azoto nuosėdas, kurių kiekis viršija 0,05 mol N / ha per metus, bet neviršija 1 mol N / ha per metus, išankstinio leidimo nereikia, tačiau apie juos privaloma pranešti.

108 Nagrinėjamoje byloje pasakytina, kad, nors abiem šiais atvejais dėl numatomų projektų nereikia gauti leidimo, jų patvirtinimo tvarka grindžiama „tinkamu poveikio įvertinimu“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, kuris atliktas priimant PAS ir kuriame išnagrinėtas tokios apimties planų ar projektų poveikis.

109 Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad, kai valstybė narė nustato patvirtinimo tvarką, pagal kurią nenumatytas pavojaus įvertinimas atsižvelgiant į atitinkamos teritorijos požymius ir specifines aplinkos sąlygas, ji privalo įrodyti, kad jos priimtos nuostatos leidžia, remiantis objektyvia informacija, atmesti galimybę, kad planas ar projektas, kuriam taikoma patvirtinimo tvarka, atskirai arba kartu su kitais planais ar projektais reikšmingai paveiks Natura 2000 teritoriją. Iš tiesų iš Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies galima daryti išvadą, kad kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos gali neatlikti plano ar projekto, tiesiogiai nesusijusio su Natura 2000 teritorijos tvarkymu arba nebūtino jai tvarkyti, poveikio aplinkai įvertinimo, tik jeigu remiantis objektyvia informacija galima atmesti galimybę, kad šis planas ar projektas atskirai arba kartu su kitais planais ar projektais reikšmingai paveiks minėtą teritoriją (šiuo klausimu žr. 2011 m. gegužės 26 d. Sprendimo *Komisija / Belgija*, C-538/09, EU:C:2011:349, 52 ir 53 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją).

110 Kaip nurodyta šio sprendimo 101 punkte, nacionaliniai teismai turi visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti „tinkamo poveikio įvertinimo“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, atliekamo pagal programinį metodą, kaip nagrinėjamas pagrindinėse bylose, mokslinį pagrįstumą, ir tik tuo atveju, jei nacionalinis teismas įsitikina, kad toks iš anksto atliktas įvertinimas atitinka šioje nuostatoje įtvirtintus reikalavimus, galima taikyti tokius atleidimus nuo pareigos gauti leidimą, kaip nagrinėjami pagrindinėse bylose.

111 Konkrečiai kalbant, reikia patikrinti, ar net ir tuo atveju, kai neviršijamos pagrindinėse bylose aptariamos ribinės vertės, nėra pavojaus, kad atsiras reikšmingas poveikis, galintis pakenkti atitinkamų teritorijų vientisumui.

112 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą byloje C-294/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nedraudžiamos tokios programoje įtvirtintos nacionalinės teisės normos, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, kurių tikslas yra tam tikrus projektus, sukeliančius ribinių verčių neviršijančias azoto nuosėdas, leisti įgyvendinti neatliekant individualaus vertinimo, jei nacionalinis teismas įsitikina, kad iš anksto atliktas „tinkamas poveikio įvertinimas“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, atitinka kriterijų, pagal kurį nėra pagrįstų mokslo abejonių, jog šie planai ar projektai nepakenks atitinkamos teritorijos vientisumui.

Dėl trečiojo ir ketvirtojo klausimų byloje C-293/17

113 Trečiuoju ir ketvirtuoju prejudiciniais klausimais byloje C-293/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės nori sužinoti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją nedraudžiamos nacionalinės teisės normos, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, pagal kurias leidžiama tam tikrų kategorijų projektams, šiuo atveju dirvos tręšimui ir gyvulių ganymui ganyklose, taikyti atleidimą nuo pareigos gauti leidimą ir taip leisti juos vykdyti be jų poveikio atitinkamoms teritorijoms individualaus įvertinimo, nes pačios šios teisės normos yra pagrįstos „tinkamu poveikio įvertinimu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą.

114 Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, sąlyga, su kuria siejamas plano ar projekto poveikio tam tikrai teritorijai įvertinimas, pagal kurią esant abejonių dėl reikšmingo poveikio nebuvimo turi būti atliekamas toks įvertinimas, neleidžia šio įvertinimo netaikyti tam tikrų kategorijų projektams, remiantis kriterijais, kurie negali užtikrinti, kad šie projektai reikšmingai nepaveiks saugomų teritorijų. Iš tiesų galimybė bendra tvarka laikantis galiojančių teisės aktų atleisti tam tikrą veiklą nuo būtinybės įvertinti poveikį atitinkamai teritorijai negarantuoja, kad ši veikla neturės neigiamo poveikio saugomos teritorijos vientisumui. Todėl pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį negalima leisti valstybei narei priimti nacionalinės teisės normų, pagal kurias bendra tvarka atleidžiama nuo pareigos atlikti tam tikros rūšies planų ar projektų poveikio atitinkamai teritorijai įvertinimą (šiuo klausimu žr. 2011 m. gegužės 26 d. Sprendimo *Komisija / Belgija*, C-538/09, EU:C:2011:349, 41–43 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją).

115 Darytina išvada, kad, kaip savo išvados 144 punkte nurodė generalinė advokatė, gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas yra „projektai“, kaip jie suprantami pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, todėl atleidimas nuo pareigos atlikti šių projektų poveikio atitinkamai teritorijai individualų vertinimą gali būti nesuderinamas su šia nuostata tik tuomet, jei garantuojama, jog minėta veikla nesukelia jokio trikdymo, galinčio daryti reikšmingą poveikį šios direktyvos tikslams (šiuo klausimu žr. 2010 m. kovo 4 d. Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-241/08, EU:C:2010:114, 32 punktą).

116 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad pagrindinėje byloje aptariamą tinkamą poveikio įvertinimą atlikę asmenys rėmėsi atitinkamos žemės ūkio veiklos faktine ir tikėtina apimtimi ir faktiniu ir tikėtinu intensyvumu ir padarė išvadą, kad pagal tai, kaip ši veikla buvo vykdoma tuo momentu, kai atliktas minėtas įvertinimas, atmetama galimybė, jog ši veikla daro reikšmingą poveikį; taip pat galima atmesti galimybę, jog dėl šios veiklos gali padidėti azoto nuosėdų kiekio vidurkis. Jis taip pat pabrėžia, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamas atleidimas nuo pareigos pagal kategorijas reiškia, jog atitinkamą veiklą galima vykdyti nepriklausomai nuo to, kokioje vietoje ji vykdoma ir kiek azoto nuosėdų sukelia.

117 Vis dėlto, remiantis šio sprendimo 98 punkte priminta Teisingumo Teismo jurisprudencija, pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį atliktame vertinime negali būti spragų ir jame turi būti pateikti išsamūs, tikslūs ir galutiniai duomenys ir išvados, galintys išsklaidyti bet kokias pagrįstas mokslo abejones dėl numatytų planų ar projektų poveikio atitinkamai saugomai teritorijai.

118 Tokiomis aplinkybėmis, kaip savo išvados 146, 147 ir 150 punktuose nurodė ir generalinė advokatė, negalima atmesti tikimybės, kad pagrindinėje byloje aptariami projektai neigiamai paveiks atitinkamų teritorijų vientisumą, nes, atrodo, neišsklaidytos pagrįstos mokslo abejonės šiuo klausimu, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

119 Iš tiesų vidurkis iš principo negali užtikrinti, kad tręšimas arba ganymas ganyklose nė vienai iš saugomų teritorijų nepadarys didelio poveikio, nes šis neigiamas poveikis priklauso, be kita ko, nuo šios veiklos apimties ir tam tikrais atvejais nuo to, kad ji vykdoma intensyviai, nuo to, kad ji gali būti vykdoma šalia atitinkamos saugomos teritorijos, taip pat nuo specifinių sąlygų, pavyzdžiui, nuo galimo kitų azoto šaltinių buvimo toje teritorijoje ir jų bendro poveikio.

120 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į trečiąjį ir ketvirtąjį klausimus reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją draudžiamos programoje įtvirtintos nacionalinės teisės nuostatos, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, pagal kurias leidžiama tam tikrų kategorijų projektams, šiuo atveju dirvos tręšimui ir gyvulių ganymui ganyklose, taikyti atleidimą nuo pareigos gauti leidimą ir taip leisti juos vykdyti be jų poveikio atitinkamoms teritorijoms individualaus įvertinimo, išskyrus atvejus, kai, remiantis objektyviomis aplinkybėmis, galima užtikrintai atmesti galimybę, kad šie projektai individualiai ar kartu su kitais projektais šioms teritorijoms turės reikšmingą poveikį, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

Dėl penktojo–septintojo klausimų byloje C-293/17 ir dėl trečiojo–penktojo klausimų byloje C-294/17

121 Penktuoju–septintuoju klausimais byloje C-293/17 ir trečiuoju–penktuoju klausimais byloje C-294/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar ir kokiomis sąlygomis atliekant „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, galima atsižvelgti į „apsaugos priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 1 dalį, „prevencines priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 2 dalį, konkrečiai įgyvendinant tokią programą, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, patvirtintas priemones ir į vadinamąsias „savarankiškas“ priemones, nepriskiriamas prie šios programos.

122 Konkrečiai kalbant, šis teismas klausia, ar, atliekant „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, į tokio pobūdžio priemones galima atsižvelgti tik tuo atveju, jeigu jos jau buvo patvirtintos ir davė rezultatų.

123 Šiuo klausimu pažymėtina, kad jei pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 1 ir 2 dalis patvirtintų priemonių poveikiu būtų galima remtis siekiant pagal šias nuostatas gauti leidimą įgyvendinti planą ar projektą, darantį poveikį atitinkamai teritorijai, dar prieš tai, kai tos priemonės faktiškai įgyvendinamos, minėtos nuostatos netektų veiksmingumo (šiuo klausimu žr. 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)*, C-441/17, EU:C:2018:255, 213 punktą).

124 Pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 1 ir 2 dalis patvirtintų priemonių teigiamu poveikiu taip pat negalima remtis norint pagal šio straipsnio 3 dalį gauti leidimą įgyvendinti projektus, neigiamai paveikiančius saugomas teritorijas.

125 Taip pat pridurtina, kad, kaip matyti iš 2014 m. gegužės 15 d. Sprendimo *Briels ir kt.* (C-521/12, EU:C:2014:330) ir 2016 m. liepos 21 d. Sprendimo *Orleans ir kt.* (C-387/15 et C-388/15, EU:C:2016:583), pagal su Buveinių direktyvos 6 straipsniu susijusią jurisprudenciją reikia skirti į

aptariamą planą ar projektą įtrauktas apsaugos priemones, priskirtinas prie šio straipsnio 3 dalies ir skirtas išvengti ar sumažinti galimam neigiamam tiesioginiam jo poveikiui tam, kad būtų užtikrinta, jog šis planas ar projektas nekels pavojaus atitinkamų teritorijų vientisumui, nuo priemonių, kuriomis, kaip tai suprantama pagal jo 4 dalį, siekiama kompensuoti minėto plano ar projekto neigiamą poveikį šiai teritorijai ir į kurias neatsižvelgiama atliekant to paties projekto poveikio šiai teritorijai vertinimą (šiuo klausimu žr. 2018 m. liepos 25 d. Sprendimo *Grace ir Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 47 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

126 Be to, pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, tik jei egzistuoja pakankamas tikrumas, kad priemonė veiksmingai prisidės prie pavojaus išvengimo ir užtikrins bet kokios pagrįstos abejonės dėl to, kad planas ar projektas nekels pavojaus teritorijos vientisumui, nebuvimą, į tokią priemonę galima atsižvelgti atliekant atitinkamą vertinimą (šiuo klausimu žr. 2017 m. balandžio 26 d. Sprendimo *Komisija / Vokietija*, C-142/16, EU:C:2017:301, 38 punktą ir 2018 m. liepos 25 d. Sprendimo *Grace ir Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 51 punktą).

127 Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, pirma, kad požiūriu į azoto keliamas problemas, kurio laikosi PAS rengėjai, siekiama sumažinti azoto nuosėdų „Natura 2000“ teritorijose taikant ilgalaikio poveikio priemones tose vietovėse, kurios jau yra paveiktos, atsižvelgiant į tai, kad kai kurių iš šių priemonių bus galima imtis tik ateityje, o kitos turi būti reguliariai atnaujinamos.

128 Kaip savo išvados 92 punkte iš esmės nurodė generalinė advokatė, kai kurių iš šių priemonių dar nebuvo imtasi arba jos dar nedavė rezultatų, taigi jų poveikis dar neaiškus.

129 Antra, šis teismas nurodo, kad PAS numatyta kasmet atliekama nuosėdų pokyčio ir priemonių įgyvendinimo bei rezultatų stebėsena, taip pat imamasi koregavimo, jeigu nustatoma, kad rezultatas yra ne toks teigiamas, kaip buvo prognozuota atliekant tinkamą poveikio įvertinimą.

130 Taigi atliekant tinkamą plano ar projekto poveikio atitinkamoms teritorijoms įvertinimą nereikia atsižvelgti į būsimą tokių „priemonių“ naudą, jei ši nauda nėra aiški, visų pirma todėl, kad dar nesiimta veiksmų jai sukonkretinti, mokslo žinių lygis nepakankamas jai nustatyti arba konkrečiai jai apskaičiuoti.

131 Svarbu pridurti, kad į „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, turi būti įtrauktas ne tik tikėtinas teigiamas šių „priemonių“ poveikis, bet ir aiškus ar potencialus jų neigiamas poveikis (šiuo klausimu žr. 2018 m. liepos 25 d. Sprendimo *Grace ir Sweetman*, C-164/17, EU:C:2018:593, 53 punktą).

132 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į penktąjį–septintąjį klausimus byloje C-293/17 ir trečiąjį–penktąjį klausimus byloje C-294/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad atliekant „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, negalima atsižvelgti į „apsaugos priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 1 dalį, „prevencines priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 2 dalį, konkrečiai įgyvendinant tokią programą, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, patvirtintas priemones ir į vadinamąsias „savarankiškas“ priemones, nepriskiriamas prie šios programos, jei tikėtina šių priemonių nauda nėra aiški tuo metu, kai atliekamas vertinimas.

Dėl aštuntojo klausimo byloje C-293/17

133 Aštuntuoju klausimu byloje C-293/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad nacionalinės teisės nuostatose, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, įtvirtintos priemonės, apimančios žemės ūkio valdų, kurių veikla sukelia azoto nuosėdas, stebėseną ir kontrolę, taip pat galimybę skirti sankcijas, iš kurių griežčiausia yra šių valdų uždarymas, yra pakankamos, kad būtų laikomasi šios nuostatos.

134 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias kompetentingos institucijos imasi tik atsakomojo, o ne prevencinio pobūdžio priemonių, pažeidžia įsipareigojimus pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį (šiuo klausimu žr. 2007 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Komisija / Airija*, C-418/04, EU:C:2007:780, 207 ir 208 punktus).

135 Šiuo atveju pagrindinėje byloje nagrinėjamos teisės nuostatos leidžia institucijoms, atsižvelgiant į apsaugos tikslus, imtis ir prevencinių, ir taisomųjų priemonių. Šiose teisės nuostatose taip pat numatyti prievartos įgaliojimai, apimantys ir galimybę imtis neatidėliotinų priemonių.

136 Taigi tokios teisės normos, kiek jos leidžia išvengti tam tikrų pavojų, susijusių su aptariama veikla, yra tinkama priemonė, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį.

137 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į aštuntąjį klausimą byloje C-293/17 reikia atsakyti, kad Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad nacionalinės teisės nuostatose, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, įtvirtintos priemonės, apimančios žemės ūkio valdų, kurių veikla sukelia azoto nuosėdas, stebėseną ir kontrolę, taip pat galimybę skirti sankcijas, iš kurių griežčiausia yra šių valdų uždarymas, yra pakankamos, kad būtų laikomasi šios nuostatos.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

138 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendžia:

1. **1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad gyvulių ganymas ganyklose ir dirvos tręšimas šalia „Natura 2000“ teritorijų gali būti laikomas „projektu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, net jei ši veikla nėra „projektas“, kaip jis suprantamas pagal 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/92/ES dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo 1 straipsnio 2 dalies a punktą, nes ji nėra fizinis kišimasis į natūralią aplinką.**

2. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pasikartojanti veikla, kaip antai dirvos tręšimas, kurią pagal nacionalinę teisę leista vykdyti prieš įsigaliojant šiai direktyvai, gali būti traktuojama kaip vienas ir tas pats projektas, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, kuriam nereikia naujos leidimo procedūros, tiek, kiek ši veikla yra viena operacija, kuria siekiama bendro tikslo ir kuriai būdingas veiklos tęstinumas tose pačiose vietose ir tomis pačiomis sąlygomis. Nors bendras projektas buvo patvirtintas prieš tai, kai šioje nuostatoje numatytas apsaugos režimas tapo taikytinas aptariamai teritorijai, šio projekto vykdymas vis tiek gali patekti į šios direktyvos 6 straipsnio 2 dalies taikymo sritį.**

3. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nedraudžiamos programoje įtvirtintos nacionalinės teisės nuostatos, pagal kurias kompetentingoms institucijoms leidžiama patvirtinti projektus remiantis iš anksto atliktu „tinkamu poveikio vertinimu“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, kuriame nustatyta, kad tam tikras bendras azoto nuosėdų kiekis yra suderinamas su šios programos apsaugos tikslais. Vis dėlto tai taikytina tik tuo atveju, jei, išsamiai ir visapusiškai išnagrinėjus šio įvertinimo mokslinį pagrįstumą, įsitikinama, kad nėra pagrįstų mokslo abejonių, jog nė vienas planas ar projektas nepakenks atitinkamos teritorijos vientisumui; tai turi patikrinti nacionalinis teismas.**

4. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nedraudžiamos tokios programoje įtvirtintos nacionalinės teisės normos, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, kurių tikslas yra tam tikrus projektus, sukeliančius ribinių verčių neviršijančias azoto nuosėdas, leisti įgyvendinti neatliekant individualaus vertinimo, jei nacionalinis teismas įsitikina, kad iš anksto atliktas „tinkamas poveikio įvertinimas“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, atitinka kriterijų, pagal kurį nėra pagrįstų mokslo abejonių, jog šie planai ar projektai nepakenks atitinkamos teritorijos vientisumui.**

5. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją draudžiamos programoje įtvirtintos nacionalinės teisės nuostatos, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, pagal kurias leidžiama tam tikrų kategorijų projektams, šiuo atveju dirvos tręšimui ir gyvulių ganymui ganyklose, taikyti atleidimą nuo pareigos gauti leidimą ir taip leisti juos vykdyti be jų poveikio atitinkamoms teritorijoms individualaus įvertinimo, išskyrus atvejus, kai, remiantis objektyviomis aplinkybėmis, galima užtikrintai atmesti galimybę, kad šie projektai individualiai ar kartu su kitais projektais šioms teritorijoms turės reikšmingą poveikį, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.**

6. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama taip, kad atliekant „tinkamą poveikio įvertinimą“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, negalima atsižvelgti į „apsaugos priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 1 dalį, „prevencines priemones“, kaip jos suprantamos pagal šio straipsnio 2 dalį, konkrečiai įgyvendinant tokią programą, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, patvirtintas priemones ir į vadinamąsias „savarankiškas“ priemones, nepriskiriamas prie šios programos, jei tikėtina šių priemonių nauda nėra aiški tuo metu, kai atliekamas vertinimas.**

7. **Direktyvos 92/43 6 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad nacionalinės teisės nuostatose, kaip antai nagrinėjamos pagrindinėje byloje, įtvirtintos priemonės, apimančios žemės ūkio valdų, kurių veikla sukelia azoto nuosėdas, stebėseną ir kontrolę, taip pat galimybę skirti sankcijas, iš kurių griežčiausia yra šių valdų uždarymas, yra pakankamos, kad būtų laikomasi šios nuostatos.**

Parašai.